

Praten? Honden snappen meer dan u denkt.

Elian Hattinga van 't Sant

Toen ik twaalf jaar geleden vertelde dat ik mijn aankomende pup Britt ging noemen, zei een ervaren hondentrainer: “Dat moet je niet doen. Dat is verwarrend. Dat lijkt veel te veel op ‘zit’”. Onzin, dacht ik op basis van mijn ervaring. Maar voor de zekerheid riep ik tijdens de wandeling toch maar eens zomaar een paar keer ‘Britt’ tegen mijn hond om te kijken wat er gebeurde. Er gebeurde niets. Ze keek me hooguit niet-begrijpend aan of reageerde helemaal niet, terwijl ze bij het woordje ‘zit’ steevast braaf ging zitten als het zomaar werd geroepen.

De opmerking van de hondentrainer berustte op het tot voor kort wijdverbreide idee dat honden de medeklinkers in woorden niet zo goed kunnen onderscheiden, maar voornamelijk de klinkers verstaan. Om deze reden werd ook vaak aanbevolen om niet het commando ‘lig’, maar ‘down’ te gebruiken. Want ‘lig’ leek te veel op ‘zit’. Bovendien dacht men dat honden maar een paar woorden konden leren, hooguit zo’n twintig tot dertig.

Slimme Hans

De onderschatting van het vermogen om woorden te verstaan, hangt samen met de deuk die het geloof dat (huis)dieren over aanzienlijke cognitieve vaardigheden konden beschikken opliep door de ‘ontmaskering’ van Slimme Hans in 1911. Slimme Hans was een paard dat te boek stond als een fenomenaal rekenwonder en als dusdanig bestudeerd werd. Het brave dier gaf antwoord op lastige rekensommen door het juiste aantal malen met zijn hoef te kloppen. Hans bleek echter niet zelfstandig de sommen op te lossen, maar te reageren op een onwillekeurig, onbewust en nauwelijks waarneembaar gegeven signaal van zijn eigenaar als hij het juiste aantal malen had geklopt. Niet Hans kon rekenen, maar zijn eigenaar. Hans was niet meer dan een goed geconditioneerde waarnemer, een circuspaard dat een trucje kende.

Sinds Slimme Hans kijken wetenschappers met argusogen naar prestaties van allerlei dieren die door de doorsnee burger geassocieerd worden als blijken van een met mensen vergelijkbaar bewustzijn of intelligentie. Het idee dat je met je huisdieren zou kunnen communiceren op een menselijk niveau en dat je daarbij begrepen zou worden, werd bijna lachend terzijde geschoven. Niet te veel tegen praten want ze begrijpen je toch niet, was het devies dat door tal van serieuze hondentrainers werd overgenomen.

Wanneer je echter niet veel tegen je hond praat en hem alleen een paar korte commando’s toevoegt, leert hij natuurlijk ook geen taal en blijft zijn woordenschat beperkt. Het gevolg is dat een veronderstelling – een hond verstaat haast geen woorden – in de praktijk bewaarheid wordt, een ‘self-fulfilling prophesy’. Dit idee ging pas definitief in 2004 op de schop, toen – ook wetenschappelijk – werd vastgesteld dat Border Collie Rico meer dan 200 woorden kende. Zijn baasje had gemerkt bij het apporteren van voorwerpen dat Rico goed onderscheid tussen verschillende voorwerpen kon maken op basis van het bijbehorende woord en was dit uit gaan bouwen. Een artikel over Rico’s prestaties verscheen in *Science* en het nieuws haalde de kranten over de hele Westerse wereld. Bovendien bleek Rico niet de enige hond met een grote woordenschat te zijn: zijn rasgenote Betsy kent maar liefst ruim 340 woorden.

Begrijpen?

Natuurlijk is het mogelijk om honden met bepaalde technieken, zoals bijvoorbeeld met SATS - waarover elders meer – een heleboel woorden te leren, maar betekent dat dan dat ze je echt begrijpen en dat je met ze kunt communiceren op een hoger, abstracter plan?

Volgens sceptici is er bij honden als Rico slechts sprake van een geconditioneerde reflex. Rico heeft namelijk via conditioning geleerd bepaalde woorden aan bepaalde voorwerpen - die hij moet apporteren - te verbinden. Roept zijn baas: "Pak de beer", dan komt hij met één bepaald beertje aan. Begrijpen gaat echter verder dan dat. Als een hond woorden echt begrijpt volgens onze maatstaven dan zou hij ze moeten kunnen conceptualiseren. Dat houdt in dat hij zich bijvoorbeeld bij het woord 'stoel' een algemeen beeld (concept) moet vormen van het algemene begrip 'stoel', waarmee hij allerlei verschillende soorten stoelen – rieten stoelen, houten stoelen, leunstoelen, strandstoelen, stoelen met en zonder armsteunen, stoelen met hoge en lage rugleuningen etc. – als 'stoel' kan herkennen zonder dat hem dit apart is aangeleerd. Het lijkt erop dat honden inderdaad iets dergelijks doen. Als blindegeleidehonden bijvoorbeeld zitplaats voor hun blinde moeten zoeken, dan wijzen ze een willekeurige stoel aan ook al hebben ze die nog nooit eerder gezien of van die stoel geleerd dat het een stoel is. Het kan haast niet anders dan dat zij dus vanuit een bepaald concept werken.

Het concept dat de hond bij een algemeen begrip in zijn hoofd heeft, kan echter wel eens verschillen van ons concept en daardoor aanleiding geven tot misverstanden. Ik werd me hiervan bewust toen mijn ballenverslaafde Jenna uit de struiken een miniem stukje tennisbal ter grootte van een rijksdaalder viste en het mij aanbood om mee te gooien. Mijn eerste reactie was: "Dat is toch geen bal, dommie ! Daar kan ik toch niet mee gooien." In onze concepten voeren namelijk de visuele aspecten de boventoon. Wij noemen iets doorgaans een bal als het een bepaalde ronde vorm heeft en geschikt is om mee te kunnen gooien. Omdat wij bijna automatisch veronderstellen dat een dier wel hetzelfde concept zal hebben als wij, vinden we het al snel dom als dat niet zo blijkt te zijn. Maar Jenna was niet dom. Zij begreep heel goed wat een bal was en dat ik daarmee kon gooien – zelfs met dat kleine stukje bal. Alleen had ze een iets ander concept van het begrip bal omdat zij andere accenten legde. Haar concept was niet zozeer op vorm gebaseerd, maar op het materiaal en de geur van een tennisbal.

Communiceren met taal.

Het is heel goed mogelijk om met een hond te communiceren als hun concept van een woord overeenkomt met het jouwe. Je kunt ze met die woorden prima bepaalde dingen duidelijk maken die gaan gebeuren (je moet hier blijven slapen), bepaalde vragen stellen (wil je drinken?) of zelf keuzes laten maken (wil je een koek of een pensstaafje?) We zijn dat alleen niet zo gewend, omdat we denken dat honden dat toch niet begrijpen of omdat ze nu eenmaal niets terugzeggen. Ik hoor althans nog een vriendin schamperen: "Jahah, daar geeft ze antwoord op" toen ik een van mijn honden in de auto vroeg of ze wilde drinken.

Honden geven echter weldegelijk antwoord; alleen doen ze dat met hun lichaamstaal. Woorden die voor honden een betekenis hebben, roepen namelijk een bepaalde lichamelijke respons op of een emotie die zich vertaalt naar lichaamstaal. Op die manier is het dus mogelijk hun 'antwoorden' af te leiden uit hun lichaamstaal. Als mijn honden bijvoorbeeld echt dorst hebben, likken ze hun lippen af bij het woord 'drinken'. Als ze geen dorst hebben, doen ze dat niet. Ik kan ze dan wel een bak water voor hun neus houden, maar dan draaien ze hun kop weg of nemen hooguit een 'beleefdheidsslokje'. Als ze de naam horen van iets dat ze erg leuk of lekker vinden gaan ze van opwinding kwispelen. Hoe leuker of lekkerder, hoe harder.

Ook kunnen honden onderscheid maken tussen de verschillende werkwoordsvormen in een zin. Ze reageren anders op: "Wil je een koekje?" dan op "Pak het koekje" of "Zoek het koekje" of "Geef het koekje". Wie dus een hond systematisch woorden aanleert die bij een bepaald object of een bepaalde actie horen, kan vervolgens een hoop combinaties maken die de hond begrijpt. Daarmee kunnen ook bepaalde verwachtingpatronen van de hond –baas gaat

naar de keuken, misschien krijg ik wat te eten – doorbroken worden. De hond distilleert uit een zin namelijk de woorden die hij kent en begrijpt en trekt daar een conclusie uit: “*Nee*, je krijgt nu geen *eten*. Even *wachten*. Ga maar even *in je mandje*. Ga maar *slapen*.” (Hond druipt af met een diepe zucht en ploft in mandje). Aangezien de honden zelf door naar dingen te kijken, dingen te doen of dingen te pakken aangeven wat hun verlangens en bedoelingen zijn, kun je, door daar op in te spelen en antwoord te geven, een effectieve communicatie over en weer tot stand brengen.

Stroef

Toch verloopt de communicatie tussen hond en baas in veel gevallen stroef. Daar kunnen - behalve onderschatting van de cognitieve vaardigheden van honden – diverse redenen voor zijn. Zo zitten bepaalde ideeën over opvoeding en gedrag soms in de weg, waardoor het communicatieve gedrag van honden niet altijd op waarde geschat wordt. Tientallen jaren lang is aan mensen verteld dat honden erop uit zijn om roedelleider te worden en dat het nemen van initiatief erop wijst dat de hond bezig is om hogerop te komen. Het – overigens onjuiste - idee was namelijk dat alleen de roedelleider initiatieven nam en bepaalde wat er gebeurde. Om te voorkomen dat een hond de boel overnam, moest de baas dus initiatieven van de hond in de kiem smoren en de hond alleen belonen als hij de commando's van de baas opvolgde.

Gevolg was echter dat ook volstrekt normale en intelligente manieren van communiceren van honden met achterdocht werden bekeken. Zo herinner ik me dat ook het op eigen initiatief komen brengen van een lege waterbak gerangschikt werd onder dominant gedrag. Ook andere uitingen van verlangens –‘verzoeken’- van de hond , zoals aan komen lopen met een speeltje of met de riem, kop op schoot leggen om geaaid te worden en bedelen om een lekker hapje te krijgen, worden veelal opgevat als pogingen om het gedrag van de baas te dicteren en zo binnen het bereik van rangorde en ‘wie-is-er-hier-de-baas?’ getrokken.

Door echter alle communicatieve initiatieven van een hond de kop in te drukken, leert hij af die te gebruiken en verder te ontplooien. Van communicatie over en weer is dan geen sprake meer. Wat rest is slechts eenrichtingsverkeer van de baas. Soms kunnen honden daar gedeprimeerd of apathisch van worden, net zoals mensen die geen invloed uit kunnen oefenen op hun situatie. Ze laten gelaten alles over zich heen komen: het heeft geen zin om te communiceren, want de baas luistert toch niet. Honden kunnen er echter ook wel narrig, opstandig of zelfs agressief van worden. En dan is vaak pas echt de eerste stap naar een machtsstrijd gezet.

Vertekening

Paradoxaal genoeg kunnen ook positieve trainingsmethodes, waarbij gewenst gedrag wordt beloond en ongewenst gedrag genegeerd, de communicatie tussen hond en baas vertroebelen. Daarbij kunnen honden namelijk soms dingen gaan doen, die ze normaal niet zouden doen, louter en alleen om een brokje te bemachtigen. Daardoor kan de communicatieve waarde van hun gedrag vertekend worden en dat schept onduidelijkheden: zegt de hond met zijn lichaamstaal iets omdat hij iets zelf echt graag wil, of is zijn gedrag alleen een geprogrammeerd middel om de beloning te krijgen?

Schat de baas de communicatieve initiatieven van de hond verkeerd in en gaat hij diens gedrag negeren, dan zie je vaak dat honden juist meer hun best gaan doen om ‘gehoord’ te worden. Zeker als iets echt belangrijk voor ze is. Wij mensen doen ook niet anders. Als je iets wilt meedelen dat erg belangrijk is en niemand luistert, dan raak je gefrustreerd en ga je steeds harder roepen. Het effect van een dergelijke over-communicatie is meestal dat de hond toch weer als een dominante drammer wordt beschouwd en alsnog op zijn kop krijgt. Terwijl

dergelijk gezeur, gejengel of gedram eenvoudig voorkomen kan worden door gelijk antwoord te geven op een ´verzoek` of op een andere soort poging om iets duidelijk te maken. Daardoor neemt de frustratie en stress bij de hond af. Ook als het antwoord ´nee` is. Een hond in het ongewisse laten werkt in die gevallen alleen maar averechts.

Elkaar begrijpen.

Honden zijn net als wij sociale dieren en communicatie met de mensen waarmee ze samenleven is voor hen van wezenlijk belang. Temeer daar ze van ons afhankelijk zijn. Een van de mooie dingen van de hond/mens relatie is juist dat we met elkaar kunnen communiceren en elkaar tot op grote hoogte kunnen begrijpen. Daarmee kunnen we elkaars leven een stuk prettiger maken.

Het betekent wel dat je je moet openstellen voor wat je hond je te vertellen heeft; dat je zijn gedrag beschouwt als een manier van communiceren en niets anders dan dat. Het betekent niet dat je alles goed moet vinden of over je kant moet laten gaan. Je kunt best grenzen stellen en ook nee verkopen. Honden doen dat op hun manier ook en snappen het ook best. Een dergelijke vorm van over en weer communiceren, schept alleen maar duidelijkheid, plezier en ontspanning.